

להלכה, ירדו עד חצות – לא ישלימו תעניתם. לאחר חצות – ישלימו.

ג. היו מתענים וירדו להם גשמים – אומרים הלל הגדול (הודו לה' כי טוב... וכתוב בו נתן לחם לכל בשר). ואין אומרים אותו אלא על נפש שבעה וכרס מלאה. ואולם במקום שהשכרות מצויה ועלולים לפשוע ולא לאמרו, יש להורות שם לומר הלל קודם אכילה ושתייה, כמו שהנהיג רב פפא בבית הכנסת של בית גובר במחוזא.

א. אין אומרים הלל הגדול אלא כשירדו גשמים לאחר שהתחילו להתענות, ובו ביום דוקא. ויש אומרים שניתן לאמרו [בדיעבד עכ"פ] אף למחרת (עפ"י ראשונים).

ועוד נחלקו הפוסקים כאשר ירדו גשמים לאחר חצות שמשלימים התענית, האם אומרים הלל הגדול בערב אם לאו (ע' או"ח תקעה, יא).

ב. בירושלמי מובאות דעות נוספות מהו הלל הגדול, ולהלכה נקט המגן-אברהם (ומשנ"ב) להתחיל משיר המעלות הנה ברכו את ה'... (פרק קלד), עד סוף פרק הודו לה' כי טוב (קלו).

פרק רביעי; דף כו

כט. א. באלו ימים נושאים כהנים כפיהם בכל התפלות שביום?

ב. מהן 'מעמדות' ומה טעם תקנו אותן?

ג. מה דין נשיאת כפים במנחה ובנעילה, בתענית ציבור?

א. לסתם מתניין, בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם בכל תפילות היום: בתעניות ובמעמדות [שחרית מנחה ונעילה] וביום הכפורים [שחרית מוסף מנחה ונעילה] – ואלו דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אין כהנים נושאים כפיהם במנחה ובנעילה לעולם. ורבי יוסי אומר: במנחה אין נושאים בנעילה נושאים, וכדלהלן.

א. כתב הרש"ש [דלא כפשטות דברי רש"י והר"ן]: נראה שאף בראשי חדשים היו אנשי מעמד מתענים. וכן בתעניות ציבור – אם התחילו אין מפסיקין בר"ח, והרי פעמים נושאים כפיהם ארבע פעמים ביום אף בתעניות ובמעמדות.

ויש סוברים שבמעמדות היו מוסיפים תפילה אחת, והיא הנקראת במשנה תפילת מוסף (עפ"י ר"י מגאש; רמב"ם; וכן יש לדקדק מפר"ח), והרי יש ארבע תפילות שנושאים בהן כפים.

ב. עוד כתב הרש"ש: לכאורה משמע שאף בימי ראשון וששי שלא היו אנשי מעמד מתענים – נושאים כפיהם בכל התפלות, מפני שהיו עוסקים בתפילה ותחנונים ולא שכחא שכרות.

ב. הואיל ונאמר צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו (שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבנות). רש"י זכחים יט., והרי התמיד קרבן של כל ישראל הוא, ואי אפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, וגם אי אפשר שכל ישראל יהו עומדים בעזרה בשעת קרבן – לפיכך תקנו נביאים ראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא ויהיו אלו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות, והם הנקראים אנשי מעמד. וחילקו אותם לעשרים וארבעה מעמדות כמנין משמרות כהונה ולויה.

בכל שבת (= שבוע) ושבט מתקבצים אנשי מעמד של אותה שבת, אלה מהם שהיו בירושלים או קרוב לה – נכנסים למקדש עם משמר כהונה ולויה, והרחוקים שבאותו מעמד מתקבצים לבית הכנסת שבמקומם. אלו המתקבצים בירושלים או בשער עיירות, מתענים בימים שני עד חמישי של אותה שבת, והיו מרבים בתפילה [מוסיפים תפילת נעילה] ובתחנונים. [אנשי משמר (שבירושלים) היו מתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון, ואנשי מעמד (שבשאר מקומות) – על יורדי הים והולכי מדבריות, ועל אסכרא שלא תיפול על התינוקות, ועל עוברות שלא יפילו ועל מיניקות שיניקו את בניהם]. והיו קוראים בתורה באותו שבוע במעשה בראשית [שאלמלא עסקי הקרבנות לא נתקיימו שמים וארץ] (עפ"י לשון הרמב"ם וגמרא להלן).

א. כנזכר לעיל, מדברי הרמב"ם משמע שהיתה תפילה נוספת במעמדות [חוץ מתפילת נעילה]. והראב"ד ועוד ראשונים חולקים.

ב. יש אומרים שאף בימי ראשון שלא היו מתענים, היו מתפללים תפילת נעילה (ע"ן).
ג. מלבד התפילות על הדברים המוזכרים בגמרא, אולי היו להם תפילות נוספות שלא היו קבועות כאלו אלא לפי הצורך ובקשת רחמים על צרה שלא תבוא ועל שלום ישראל ולהתמיד כבוד הבית שיבנה במהרה בימינו (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א קצז).
ד. יש סוברים שבמעמדות היו יוצאים לרחובה של עיר, כמו בתעניות ציבור אחרונות (עפ"י רש"י מגילה כו. ע"ש; ראב"ד). ויש חולקים (ר"ן; תוס' מגילה כה:).
ה. יש מי שכתב שמי שלא התענה לא היה עומד על הקרבן (עפ"י שו"ת באר עשק כא). ויש שהשיגו על דבריו (ע' הר צבי מו"ק ט).

ו. גם בקרבן יחיד צריכים הבעלים לעמוד על גבי קרבנם כשהוא קרב. יש סוברים שדין תורה הוא [אם משום הכתוב שם תזבח את הפסח או מהנאמר בקרבנות בלק התיצב כה על עלתידך] (ע' קרית ספר כלי המקדש ו). ויש מי שכתב שזהו מדרבנן ואינו מעכב, וכפי שמצינו שהאשה נותנת מעות בשופר להקריב קרבנה ואינה עומדת על גביו (עפ"י גבורת ארי. וערש"י זבחים יט סע"א שפירש פטור ישראל במעמדן מהתפילה ומהתפלין בקרבן ציבור. ולפי הגבול"א שמא נקט כן בדוקא כי בקרבן יחיד אמר"ר ואינו מעכב ושמו אינו נפטר).

ג. לסתם משנתנו שהיא דעת רבי מאיר, הכהנים נושאים כפיהם במנחה ובנעילה בתעניות, כי מה טעם אין נושאים כפים בשאר ימים במנחה – משום שהשכרות מצויה, הלכך בתענית שאין שכרות מותר. רבי יהודה אומר: אין בהם נשיאת כפים שלא חילקו חכמים בדבר, ולעולם אין נשיאת כפים אלא בשחרית ובמוסף. רבי יוסי אומר: נעילה יש בה נשיאת כפים [שהרי אין תפילה זו נאמרת בכל יום אלא בתעניות הלכך לא גזרו בה], מנחה אין בה נשיאת כפים.

רב פסק הלכה כרבי מאיר [לדרוש ברבים כן]. ורבי יוחנן אמר: נהגו העם כרבי מאיר [אבל אין מורים כן, אלא שאם עשו כן אין מחזירים אותם ממנהגם]. ורבי אמר: מנהג כרבי מאיר [אין דורשים כן ברבים (לפי שאין הדבר פשוט כל כך)], אבל מורים כן לשואל]. ורב נחמן אמר: הלכה כרבי יוסי. וכן הסיקה הגמרא להלכה, כרבי יוסי. ואולם אמרו שעתה נושאים הכהנים כפיהם במנחה של התענית מפני שעושים כן סמוך לשקיעה וכתפלת נעילה היא דומה.

א. כן נקטו הפוסקים, שכיון שמתפללים סמוך לשקיעה – נושאים כפים. ויש מי שכתב שלכתחילה יש להורות לישא כפים רק בחצי שעה הסמוכה לשקיעת החמה [ואף אם התפילה התחילה מקודם, הולכים אחר זמן נשיאת כפים]. ואולם הנהגים לישא כפים מפלג המנחה ואילך, אין מוחים בידם (עפ"י שו"ת רב פעלים ח"ד ה).

- ובחזון איש (כ) צדד שגם כשמתפללים מנחה בתענית בעוד היום גדול, נושאים את כפיהם. ועוד נסתפק לדידן שאנו רגילים להתפלל בכל יום סמוך לשקיעה, האם זה שמתפללים בתענית מוקדם מבכל יום נחשב הדבר להיכר. ונשאר ב'צ"ע'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה כג) פסק שאין לישא כפים אלא במנחה סמוך לשקיעת החמה. וכן הגרשו"א זצ"ל הורה למעשה כפי המנהג לישא כפים רק במנחה קטנה (עפ"י הליכות שלמה).
- ב. נחלקו אחרונים בהן שאינו מתענה, האם נושא כפיו במנחה של תענית ציבור. והכריע הגרשו"א (מובא בהליכות שלמה) שאם יש שם כהנים נוספים – לא יעלה, אבל אם אין שם כהן אחר או יש כהן אחד בלבד זולתו – יעלה.
- ג. כתבו התוס': ביום הכפורים, כיון שמקדימים להתפלל מנחה, אין הכהנים נושאים כפיהם. וכן הוא מנהג אשכנז. ואולם בעל הלכות גדולות כתב שנושאים כפים במנחת יום הכפורים, שהואיל ומרבים בה ברחמים היא מתמשכת עד סמוך לשקיעה. והפוסקים נקטו כדעה ראשונה, ואעפ"כ אם עבר הכהן ועלה לדוכן, כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות – הרי זה נושא את כפיו ואין מורידים אותו מפני החשד, שלא יאמר פסול הוא ולכן הורידוהו (או"ח קכט, ב). ונוהגים לומר 'אלקינו ואלקי אבותינו' כי בעצם הוא זמן הראוי קצת לנשיאת כפים, שאם עלה לא ירד (רמ"א שם).
- ד. אין להחפז בתפילת געילה כדי להספיק לברך ברכת כהנים, ואם רואים שאין מספיקים אפשר לדלג מקצת מהפיוטים שבתוך חזרת הש"ץ. ובדיעבד ודאי יש לסמוך על השיטות שעד י"ג דקות ומחצה אחר השקיעה עדיין יום הוא [בא"י], ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד (הליכות שלמה ימים נוראים ד, ט. ויש נוהגים במקום הצורך לדחות אמירת המידות לאחר התפילה).

דפים כו – כז

ל. מה דין שיכור ובעל מום בנשיאת כפים?

שכור אסור בנשיאת כפים. לכך נסמכה פרשת כהן-מברך לפרשת נזיר, לומר: מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך אסור ביין (רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא). ואולם אינו כנזיר להאסר בחרצן וכד' אלא ככהן משרת שאסור רק ביין ושכר (לשרתו ולברך בשמו. רבי יצחק). כהן בעל מום (מלבד מום שבידיו, שהעם מסתכלים בו. ע' מגילה כד) כשר לנשיאת כפים, שהוקש לנזיר לקולא ולא לכהן המשרת. ומבואר בגמרא הואיל והלכות אלו אינם אלא מדרבנן, לכך מקישים לקולא (להתיר בחרצן ובעל מום) ולא לחומרא.

א. שיעור שתיית יין לאסור נשיאת כפים – רביעית. במה דברים כששותה בבת אחת, אבל שתה בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. ואם שתה יותר מרביעית אסור אף בכגון זה עד שיסיר יינו מעליו (או"ח קכה, לח).

הגרשו"א זצ"ל הטיב לשואלו, כמה זמן על הכהנים להמתין לאחר שתיית יין בשמחת תורה כדי שיעלו לדוכן בתפילת מוסף: לאחר שעתיים מותר לעלות (מובא בקובץ 'מוריה' טבת תשנ"ו (רלה-רמ) עמ' עו).

ב. השותה יין מגיתו – המגן-אברהם אוסר לישא כפיו. וכמה אחרונים חולקים עליו, כיון שאינו משכר (מובא במשנ"ב קכה ס"ק קמא).